

DĚJINY PÍSMO

Motto: *Lidé se rodí a umírají již milion let,
ale teprve šest tisíc let píší.*

René Etiemble

Gramatologie (← řec. *grammata* = *písmena, písemnost*) – nauka o písmu a písemné podobě jazyka.

Písmo (grafika ← řec. *graphō* = *píši*) – systém grafických (obrazných) znaků pro trvalý záznam mluvené řeči,

- sekundární prostředek komunikace ve vztahu k mluvené řeči, umožňuje uchovávat informace, předávat je na velkou vzdálenost a překonávat tak prostor a čas,
- vynález písma - nedocenitelný, je „paměť“ lidstva (uchovává poznatky), umožňuje návaznost kulturního vývoje,
- ne každý jazyk existuje v mluvené a psané podobě (z asi 3000 jazyků světa jen 225 národů má vlastní písemnictví, existuje asi 400 druhů písma).

VÝVOJ PÍSMO

- složitý proces o němž mnoho nevíme
- stáří nejstarších dochovaných písem se odhaduje na 6-7 tisíc let (rekonstrukce ze skromných a neúplných dokladů)

Předchůdce grafického písma - **písmo předmětné**:

- znaky na předmětech, symbolické optické nebo zvukové signály (zářezy, tetování, tamtamy, kouřové signály, barvení tekoucí vody; v současnosti – vojenské hodnosti, mluvící“ obchodní vývěsky, v Nizozemí - pozice mlýnských lopatek: + „odpočíváme“, × „nejsme přítomni“, u severoamerických indiánů – *wampumpeag* (pás s obrazci z perel nebo mušlí), Inkové – *kipu* – uzlové písmo aj.

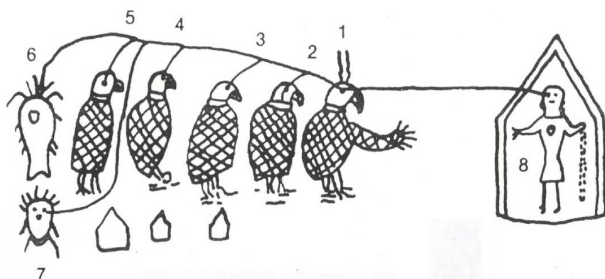
Grafické písmo

- 4 základní vývojové stupně (teoretický model) - ne všude vývoj proběhl stejným způsobem, jednotlivé systémy písma se prolínají, někdy vývoj ustrnul v určitém bodě.

1. Piktografie (← lat. *pictus* = *vymalovaný, ozdobený* + řec. *graphō* = *píši*)

- obrázkové (piktografické) písmo - popis schematickým obrázkem (**piktogram** ← lat. *pictus* = *vymalovaný* + řec. *gramma* = *znak, písmeno*) – v současnosti: komiksy, značky, symboly, emblémy,

- piktogram zachycuje pouze obsah sdělení (celý text), nikoliv zvukovou podobu, je všeobecně srozumitelný,
- původně vyřezávaná zobrazení na zvířecích kostech, stromové kůře, na skalách a na stěnách jeskyní (graffity ← ital. *graffitto* = *naškrábany*), např. jeskyně Altamira v severním Španělsku (jeskynní malby z období paleolitu),
- různé systémy piktografického písma používali mnohé národy Sibiře, Afriky a Ameriky až do 19. století

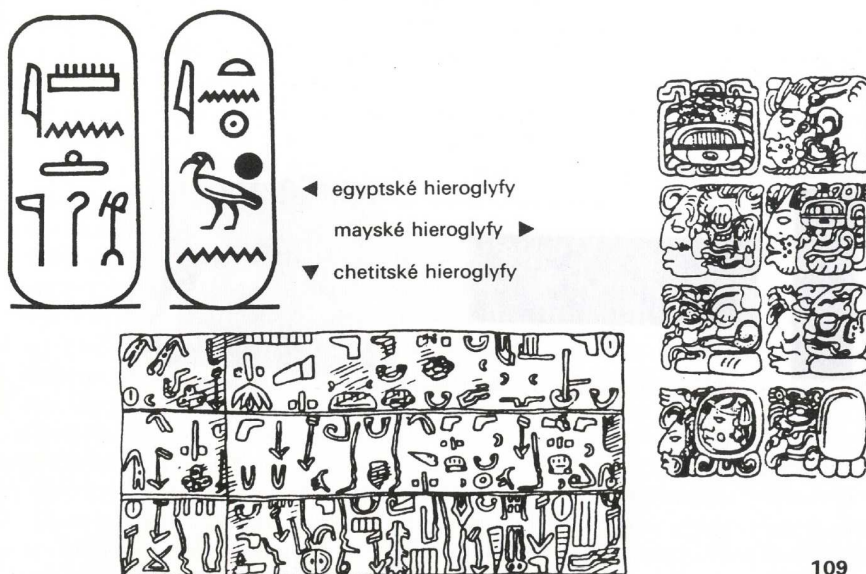

Ukázka piktogramu

Dopis indiánského náčelníka prezidentovi USA. Volně přeložen zní: „Já, náčelník orliho totemu (1), několik mých bojovníků (2—5), dále bojovník totemu sumce (6) a jistý náčelník, který je mocnější než já (7), jsme se shromáždili, abychom nabídli přátelství (= vztažené paže) Tobě, bílému muži v Bílém domě (8)“

2. Ideografie (logografie ← řec. *logos* = slovo, řeč + *graphō* = píši)

- písmo **pojmové (ideografické → ideogramy)** nebo **znakové (logografické → logogramy)**,
- znakem lze označit jednotlivá slova (více znaků - přesnější sdělení),
- znak se stále neváže ke zvukové podobě slova, nýbrž k pojmu, ideji,
- složitější ideogramy - *hieroglyfy* (← řec. *hieros* = *posvátný* + *glyphē* = *rytina*) - egyptské, staročínské, chetitské, mayské

3. Sylabografie (← řec. *syllabe* = *slabika* + *graphō* = *píši*)

- písmo **slabičné (sylobografické)** – schematické znaky (nejčastěji zjednodušené hieroglyfy) označují slabiky → nejnižší a nejstarší stupeň zvukového písma,
- úspornější grafický systém (slabik je méně než slov), při jeho čtení musíme znát jazyk, jeho zvukovou podobu (sumerský a asyrsko-babylonský klínopis, foinické písmo - užívalo stejného znaku pro slabiky s různými samohláskami - počet znaků = počet souhlásek, písma drávidská a indická, japonská katakana a hiragana).

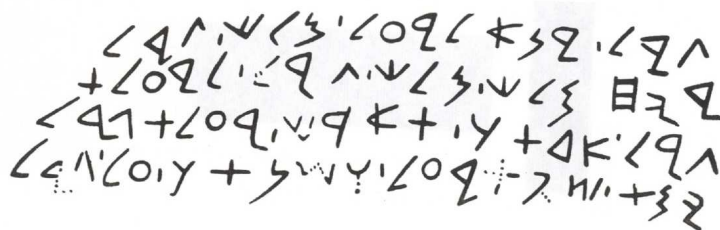
Ukázka
slabičného
písma

4. Fonografie (← řec. *phōnē* = *zvuk* + *graphō* = *píši*)

- písmo **hláskové (fonografické)** – abeceda, znaky (písmena) označují hlásky,
- poslední vývojová fáze písma - úspornost a přesnost (několik desítek písmen zachytí zvukovou podobu jazyka). Nevýhoda - obtížné čtení, nutnost zapojení obou mozkových hemisfér (příčina dyslexie, dysgrafie),
- za hláskové písmo vdčíme Foiničanům a Řekům,
- v 15. stol. př. n. l. - Foiničané vytvořili důsledně zvukové slabičné písmo (na základě písma egyptského) - ovládlo celé Středomoří a Přední Indii,

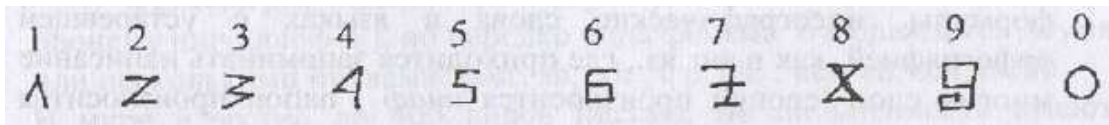
Foinické
(fénické)
písmo

- Řekové - kolem 10. stol. př. n. l. - foinické písmo upravili (slabičné znaky - souhlásky, zbylé - samohlásky) - jako první a jediní na světě vytvořili hláskovou abecedu,
- z foinického písma vzniklo písmo hebrejské, arabské, syrské, mongolské a indické,
- východní varianta řeckého písma ovlivnila písma v Malé Asii, západní se dostala s řeckými kolonisty do Itálie - základ písma latinského (latinka),
- ze sjednocené klasické řecké abecedy se odvozuje písmo arménské, gruzínské, koptské, hlaholice a cyrilice (vystřídala v 10. stol. hlaholici),
- v současnosti jsou ve světě nejrozšířenějšími soustavami fonografického písma latinka (30%), písmo indické (20%), písmo arabské (10%), cyrilice (10% - východoslovanské a jihoslovanské jazyky - ruština, běloruština, ukrajinština; bulharština, makedonština, srbština).

Co se běžně neví...

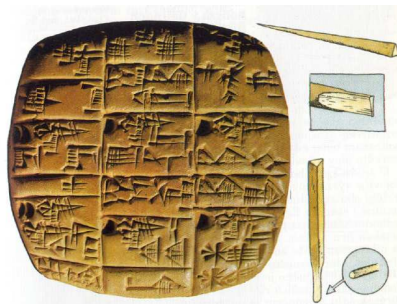
- původní arabské číslice vznikly jako ideografické znaky, v nichž hodnota číslice byla vyjádřena počtem vnitřních úhlů v jednotlivých znacích:

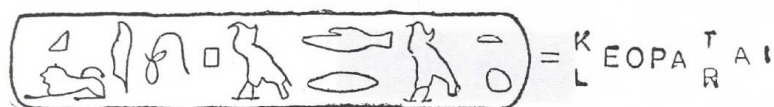
- slova *kalkulace*, *kalkulovat* se odvozují od od latinského *calculi* ('kamínky' ← *calculus* = kamínek). Tímto termínem se označovali kamínky s geometrickými znaky (vrypy), které v období neolitu sloužily k počítání jako primitivní účetní záznamy)

- slabičné klínové písmo starých Babyloňanů, Sumerů a Asyřanů bylo do hliněných tabulek vytlačováno písátky z rákosových stvolů, seříznutých do tvaru trojúhelníku, klínu nebo bodu:

- klíčem k rozluštění egyptských hieroglyfů se v r. 1822 stal pro francouzského vědce J. F. Champolliona zásadní objev čtení tzv. *kartuší* – uzavřených částí hieroglyfických textů, do kterých se zaznamenávala jména významných osobností (panovníků), a v nichž se jednotlivé znaky nečetly jako ideogramy (pojmy, slova), ale jako fonogramy (hlásky, písmena):

- skutečnost, že některé slovanské národy dnes používají latinku a jiné cyrilici (azbuku), je kulturně-historickým důsledkem tzv. velkého východo-západního schizmatu, tj. rozštěpení původně jednotné křesťanské konfese v r. 1054 na východní ortodoxní řecko-katolickou a západní římsko-katolickou (latinskou) církev. Různé varianty cyrilice, která má základ v řeckém písmu, jsou písmem těch slovanských národů, u nichž dodnes převládá pravoslavná konfese (Bělorusko, Bulharsko, Makedonie, Rusko, Srbsko, Ukrajina).